

11. MORFOLOGIA FLEXIVA DEL NOM: GÈNERO I NÚMERO DELS SUBSTANTIUS I DELS ADJECTIUS

11.1. CONCEPTES BÀSICS

La morfologia és la part de la gramàtica que estudia l'estructura interna de les paraules atenent al valor gramatical o lèxic de cada u dels segments que les componen. Denominem morfemes als segments o constituents mínims dotats de valor, be gramatical (morfemes flexius), be semàntic: afixos i lexemes (o morfemes lèxics).

En conseqüència, distingim dos branques fonamentals dins de la morfologia: la flexiva i la lèxica. La morfologia flexiva analisa els canvis de naturalesa gramatical de les paraules en relació a les variacions en la seua forma. Per eixemple, determina que l'aparició del morfema *-a* en *gossa* assigna este substantiu al gènere femení.

Per la seua banda, la morfologia lèxica atén a la significació dels morfemes i estudia els procediments per a la formació de noves paraules a partir d'un lexema o base lèxica. Aixina, l'adició del sufix de resultat *-age* a la base lèxica *mont-* dona lloc a la paraula *montage*. Nos ocupem de la morfologia lèxica o derivativa en el capítul 24.

Finalment, el terme *morf* fa referència a les variants o realisacions formals que presenta un morfema. Per posar un cas, el morfema de gènere femení es realisa per mig del morf *-a* en *chic-a*, i per mig del morf *-ina* en *gall-ina*.

11.2 ELS MORFEMES FLEXIUS EN ELS SUBSTANTIUS I ADJECTIUS: EL GÈNERO

11.2.1 Concepte de gènere

El gènere és una propietat gramatical inherent al substantiu, la qual, per mig d'unes marques flexives (els morfemes de gènere), classifica cada substantiu com a masculí (*garaig*), com a femení (*murta*), o com a masculí i femení a l'hora (*art*).

L'adscripció d'un substantiu al grup masculí o femení es manifesta formalment en l'article que l'acompanya, de manera que direm que un substantiu és masculí quan pot ser acompanyat únicament per un article masculí (*el garaig*), que és femení quan admet únicament un article de gènere femení (*la murta*), o que és de gènere ambigu quan pot ser acompanyat indistintament per articles masculins o femenins (*els arts o les arts*).

A través de la concordança el substantiu, com a núcleu del sintagma nominal, impon el seu gènere als adjectius o participis que el complementen, i als determinants (articles, demostratius, possessius) i quantificadors (numerals i indefinits) que l'actualisen.

D'esta manera se marca formalment l'alcanç o domini del substantiu, com a núcleu, sobre tota l'unitat sintàctica del sintagma nominal. Per eixemple, en *les cases del poble antigues* la concordança posa de manifest que l'adjectiu *antigues* se referix a *cases* i no a *poble*. Com els pronoms realisen la funció de núcleu del sintagma nominal, imponen també la concordança de gènere sobre els altres integrants de la frase: *M'agrada esta roja*.

L'oposició gramatical de gènere entre un morf masculí (*alumn-e*) o l'absència de marca formal (*chic*), front a un morf femení (*alumn-a*; *chic-a*) únicament reflectix el sexe en alguns substantius de persona i animal (*chiquet/chiqueta*, *conductor/conductora*, *pianiste/pianista*, *mege/meja*...).

En estos casos se pot afirmar pròpiament que el masculí és el gènere no marcat, puix és el que gastem per a designar un conjunt que inclou indiferenciadament elements de sexe masculí i femení: *Els meges d'est hospital tenen molts anys d'experiència, llevat de Batiste i Ampar, que són prou jóvens*.

Substantius i adjectius compartixen molts procediments flexius de formació de singular i plural, motiu pel qual en este capítul nos referirem conjuntament a abdos categories en el terme genèric de nom. Com en els noms referits a ser animats freqüentment és la forma femenina la que rep un morf específic que la distingeix del masculí, el qual sol presentar-se en grau zero (Ø), és dir, sense morf que marque la seua pertinença al gènere masculí, descriurem la formació d'estos noms femenins a partir del corresponent masculí:

MASCULÍ			FEMENÍ		
	Gènere	Número		Gènere	Número
dret-	Ø	Ø	dret-	-a	Ø
cosí-	Ø	Ø	cosí-	-na	Ø
gall-	Ø	Ø	gall-	-ina	Ø
periòdic-	Ø	Ø	periòdic-	-a	Ø
duc-	Ø	Ø	duqu-	-esa	Ø

11.2.2 Formació del femení

Principalment el femení es forma per mig del morfema *-a*, el qual, be substituïx una terminació masculina (*apte/apta*, *orso/orsa*, *artiste/artista*), o be s'afig al masculí, quan este porta morf zero (*gat/gata*). No obstant, la casuística és variada.

11.2.2.1. Masculins acabats en vocal tònica

Si el masculí acaba en vocal tònica, el femení sol afegir la terminació *-na*:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>albí</i>	<i>albi-na</i>
<i>campeó</i>	<i>campeo-na</i>
<i>chilé</i>	<i>chile-na</i>
<i>fartó</i>	<i>farto-na</i>
<i>italià</i>	<i>italia-na</i>
<i>Josefí</i>	<i>Josefi-na</i>
<i>nazaré</i>	<i>nazare-na</i>
<i>oportú</i>	<i>oportu-na</i>
<i>parroquià</i>	<i>parroquia-na</i>
<i>vacú</i>	<i>vacu-na</i>
<i>veí</i>	<i>veï-na</i>

No obstant, alguns gentilicis acabats en *-ú* tònica, com *hindú* o *zulú*, se mantenen invariables.

11.2.2.2. Masculins acabats en -a àtona

Els noms masculins acabats en *-a* àtona mantenen la mateixa forma en femení:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>agrícola</i>	<i>agrícola</i>
<i>hipòcrita</i>	<i>hipòcrita</i>
<i>cosmopolita</i>	<i>cosmopolita</i>
<i>nómada</i>	<i>nómada</i>

11.2.2.3 Masculins acabats en -e/-o àtones

- a) Si les vocals finals són -e/-o àtones, estos morfemes se substituïxen pel morfema de femení -a en els substantius i adjectius variables:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>alumne</i>	<i>alumna</i>
<i>apte</i>	<i>apta</i>
<i>chato</i>	<i>chata</i>
<i>macabre</i>	<i>macabra</i>
<i>manso</i>	<i>mansa</i>
<i>pallasso</i>	<i>pallassa</i>
<i>tendre</i>	<i>tendra</i>
<i>viudo</i>	<i>viuda</i>

El sufix masculí *-iste* segueix també esta norma i fa el femení en *-ista*:¹¹³

articuliste/articulista

futboliste/futbolista

És una excepció el substantiu *héroe*, que fa *heroïna*.

- b) No obstant, convé tindre en conte que molts adjectius acabats en -e àtona són invariables: *lliure, perenne, salvatge, simple, enorme*

¹¹³ La forma *-iste* per al masculí està documentada ya en els nostres clàssics i té un gran rendiment morfològic, ya que nos informa sobre el sexe de la persona que denota.

11.2.2.4 Masculins acabats en -i/-u àtones

Si el masculí acaba en les vocals -i/-u àtones, el femení es farà afegint una -a, segons la norma general. Ya que -i/-u no formen diftong en la -a, els femenins convertixen les respectives paraules planes en esdrúixoles i haurem d'accentuar-les:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>conspicu</i>	<i>conspícua</i>
<i>ingenu</i>	<i>ingènua</i>
<i>inocu</i>	<i>inòcua</i>
<i>operari</i>	<i>operària</i>
<i>perspicu</i>	<i>perspícua</i>
<i>promiscu</i>	<i>promíscua</i>
<i>temerari</i>	<i>temerària</i>
<i>vacu</i>	<i>vàcua</i>
<i>voluntari</i>	<i>voluntària</i>

Excepció: *rei* i els seus derivats fan el femení en -na: *rei/reina*, *virrei/virreina*.

11.2.2.5 Masculins acabats en diftong -au, -iu, -ou

Els masculins acabats en els diftongs -au, -iu, -ou canvien la -u per una -v i afigen el morfema -a del femení:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>administratiu</i>	<i>administrativa</i>
<i>compulsiu</i>	<i>compulsiva</i>
<i>esclau</i>	<i>esclava</i>
<i>moldau</i>	<i>moldava</i>
<i>nou</i>	<i>nova</i>
<i>tou</i>	<i>tova</i>

És excepció l'adjectiu *suau*, que és invariable, i els diminutius en *-iu* que fan el femení afegint simplement el morf *-a*:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>chiconiu</i>	<i>chiconiua</i>
<i>micotiu</i>	<i>micotiua</i>
<i>pobriu</i>	<i>pobriua</i>

11.2.2.6 Masculins acabats en el diftonc *-eu*

Els femenins que provenen d'un masculí acabat en el diftonc *-eu* tenen tres comportaments possibles:

a) alguns térmens fan el femení en *-ea* (canvien la terminació *-eu* per *-ea*):

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>calcàreu</i>	<i>calcàrea</i>
<i>mediterràneu</i>	<i>mediterrànea</i>
<i>tébeu</i>	<i>tébea</i>

b) uns altres afigen el morfema de femení *-a* a la forma masculina, sense modificar-la:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>hereu</i>	<i>hereua</i>
<i>judeu</i>	<i>judeua</i>

És una excepció el cas de *ateu*, que fa el femení *atea*.

c) Finalment, un tercer grup de térmens acabats en *-eu* són invariables en quant al gènere, de manera que la seua forma femenina coincidix en la masculina: *breu*, *greu* i *lleu*.

11.2.2.7 Masculins acabats en el diftong -ai

Quan la paraula masculina acaba en el diftong decreixent *-ai*, el femení es forma seguint la norma general, però en una modificació ortogràfica: estos térmens canvien la *-i-* per una *-y-*, puix la vocal se consonantisa al quedar en posició intervocàlica:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>Blai</i>	<i>Blaya</i>
<i>gai</i>	<i>gaya</i>
<i>malai</i>	<i>malaya</i>

11.2.2.8 Masculins acabats en consonant. Regla general

Com a regla general, formarem el femení dels noms acabats en consonant afegint el morf *-a* al masculí:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>cult</i>	<i>culta</i>
<i>femater</i>	<i>fematera</i>
<i>llépol</i>	<i>llépola</i>
<i>llògic</i>	<i>llògica</i>
<i>mentirós</i>	<i>mentirosa</i>

No obstant això, l'adició del morfema de femení en certs noms comporta una sèrie de modificacions fonètiques i ortogràfiques que exponem a continuació.

11.2.2.9 Masculins acabats en -p, -t, -c, -f

- a) Si la forma masculina acaba en *-p*, *-t*, *-c*, *-f*, en flexionar-se en femení afig el morfema *-a* i canvia les consonants sordes finals nomenades per les respectives sonores *-b-*, *-d-*, *-g-* i *-v-*:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>llop</i>	<i>lloba</i>
<i>destarifat</i>	<i>destarifada</i>
<i>amic</i>	<i>amiga</i>
<i>serf</i>	<i>serva</i>

b) No obstant, alguns noms mantenen la consonant sorda en la forma femenina:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>filàntrop</i>	<i>filàntropa</i>
<i>gat</i>	<i>gata</i>
<i>chinenc</i>	<i>chinenca</i>
<i>suec</i>	<i>sueca</i>
<i>biógraf</i>	<i>biógrafa</i>

c) Les paraules *inic*, *oblic*, *propinc*, les seues variants formals *inicu*, *oblicu*, *propincu* i la paraula *ecu* fan el femení en *-qua*:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>inic</i> <i>inicu</i>	<i>iniqua</i>
<i>oblic</i> <i>oblicu</i>	<i>obliqua</i>
<i>propinc</i> <i>propincu</i>	<i>propinqua</i>
<i>ecu</i>	<i>equa</i>

11.2.2.10 Masculins acabats en *-s*

Els masculins acabats en *-s* afigen una *-a* per a construir el corresponent femení, d'acort en la regla general. Però la *-s* en que acaba el masculí, be es dobla (*-ss-*) en la

forma femenina quan conserva el *sò* sort; be manté la grafia simple (-s-) quan el fonema /s/ se sonorisa en el femení.

Donarem en les línies següents algunes orientacions sobre la duplicació o no de la -s-:

- a) Les paraules el masculí de les quals acaba en *-as* dupliquen la *-s* en convertir-se en femenines (*-assa*):

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>cras</i>	<i>crassa</i>
<i>escàs</i>	<i>escassa</i>

Excepte: *Tomàs, Tomasa; ras, rasa*

- b) Els participis acabats en *-és* fan el seu femení simplement afegint el morf característic *-a*, sense duplicar la *-s*, ja que esta és sonora (*-esa*):

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>admés</i>	<i>admesa</i>
<i>defés</i>	<i>defesa</i>
<i>deprés</i>	<i>depresa</i>
<i>emés</i>	<i>emesa</i>

- c) La majoria de substantius i adjectius acabats en *-és* segueixen esta mateixa norma i afigen la terminació *-a* per a formar el femení:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>burgués</i>	<i>burguesa</i>
<i>descortés</i>	<i>descortesa</i>
<i>duc/duqués</i>	<i>duquesa</i>
<i>malentés</i>	<i>malentesa</i>

S'inclouen dins d'este grup els gentilicis masculins acabats en *-és*:

<i>MASCULÍ</i>	<i>FEMENÍ</i>
<i>aranés</i>	<i>aranesa</i>
<i>francés</i>	<i>francesa</i>

Són excepció ad esta norma un reduït grup de paraules que dupliquen la *-s* quan se flexionen en femení:

<i>MASCULÍ</i>	<i>FEMENÍ</i>
<i>confés</i>	<i>confessa</i>
<i>espés</i>	<i>espessa</i>
<i>exprés</i>	<i>expressa</i>
<i>obsés</i>	<i>obsessa</i>
<i>profés</i>	<i>professa</i>
<i>revés</i>	<i>reversa</i>

- d) Les paraules acabades en *-is* coneixen també estos dos tractaments: no dupliquen la *-s*, quan la consonant és sonora en el femení, al quedar en posició intervocàlica (*-isa*); i la dupliquen, quan se pronuncia sorda (*-issa*):

<i>MASCULÍ</i>	<i>FEMENÍ</i>
<i>concís</i>	<i>concisa</i>
<i>indecís</i>	<i>indecisa</i>
<i>llis</i>	<i>llisa</i>
<i>abscís</i>	<i>abscissa</i>
<i>suís</i>	<i>suïssa</i>

- e) Els masculins acabats en *-ós* generalment fan el seu femení en una sola *-s*, és dir, que es tracta d'una *s* sonora (*-osa*):

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>borrós</i>	<i>borrosa</i>
<i>caprichós</i>	<i>caprichosa</i>
<i>envejós</i>	<i>envejosa</i>
<i>oixós</i>	<i>oixosa</i>
<i>ronyós</i>	<i>ronyosa</i>
<i>ventajós</i>	<i>ventajosa</i>

Són excepció: *gros, grossa; talós, talossa; ros, rossa*

- f) Les paraules que acaben en *-us*, en flexionar-se en femení no dupliquen la *-s*, que passa a ser sonora (*-usa*), a excepció del gentilici *rus*, que fa *russa*:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>andalús</i>	<i>andalusa</i>
<i>ilús</i>	<i>ilusa</i>
<i>inconclús</i>	<i>inconclusa</i>

- g) Els masculins que acaben en consonant més *-s* segueixen la regla general d'afegir una *-a* per a fer el femení, sense duplicar la *-s*, que mai se pot duplicar si s'encontra en contacte en una consonant. Se tracta d'una *s* sorda:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>advers</i>	<i>adversa</i>
<i>convuls</i>	<i>convulsa</i>
<i>tens</i>	<i>tensa</i>

11.2.2.11 Masculins acabats en *-ig*

Els noms que acaben en *-ig* en la forma masculina afigen la terminació *-a* corresponent quan se flexionen en femení. D'acort en les normes ortogràfiques, ha de substituir-se la *-ig* final per una *-j* per a mantindre el sò palatal africacat. Quan la *i* de *ig* té sò vocàlic, és dir, quan va precedida de consonant, se manté la *i* i únicament se

substituïx la *-g* final. Recordem que quan *-ig* apareix en posició final de paraula s'ona [tʃ], i en quedar en posició intervocàlica (com és el cas de la formació del femení que nos ocupa) se sonorisa en [dʒ]:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>boig</i>	<i>boja</i>
<i>lleig</i>	<i>lleja</i>
<i>mig</i>	<i>mija</i>
<i>roig</i>	<i>roja</i>

És una excepció la forma femenina de *gavaig*, que fa *gavacha*.

11.2.2.12 Masculins acabats en *-òlec*

Les paraules masculines acabades en *-òlec* fan el femení substituint esta terminació per la forma *-òloga*, en *o* tancada:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>biòlec</i>	<i>bióloga</i>
<i>espeleòlec</i>	<i>espeleóloga</i>
<i>odontòlec</i>	<i>odontóloga</i>
<i>zoòlec</i>	<i>zoóloga</i>

11.2.2.13 Masculins acabats en *-tor*, *-dor*

Les paraules acabades en *-tor* o *-dor* normalment afigen la *-a* de femení a la forma masculina:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>auditor</i>	<i>auditora</i>
<i>coautor</i>	<i>coautora</i>
<i>gestor</i>	<i>gestora</i>
<i>pintor</i>	<i>pintora</i>

No obstant, hi han casos en els quals, junt en la forma femenina *-dora/-tora*, s'ha desenvolupat una altra forma acabada en *-triu*, que pot incorporar matisos a la significació del lexema. Els casos més comuns són:

<i>actor/actora</i> (persona que eixercix una demanda judicial)	<i>actriu</i> (persona que interpreta un paper o representa un personage).
<i>emperador/emperadora</i>	<i>emperatriu</i>
<i>institutor/institutora</i> (persona encarregada de l'educació d'un o més jòvens)	<i>institutriu</i> (dòna encarregada de l'educació d'un o més jòvens, generalment en el domicili familiar)
<i>motor/motora</i> (que posa en moviment).	<i>motriu</i> (que posa en moviment, referit generalment a la força).

En ocasions, la forma en *-triu* és l'única possible per al femení: *bisector, bisectriu*.

11.2.2.13 Paraules que indiquen títuls, càrrecs o professions

Molts noms que indiquen títuls nobiliaris, càrrecs, dignitats i professions fan el femení en la forma *-esa* (en *s* sonora). Al fer estos femenins en alguns casos se produïxen diverses modificacions en la paraula per canvi ortogràfic o inclús per variació de la raïl del masculí:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>abat</i>	<i>abadesa</i>
<i>diable</i>	<i>diablesa</i>
<i>duc</i>	<i>duquesa</i>
<i>príncip</i>	<i>princesa</i>
<i>vampir</i>	<i>vampiresa</i>

Un cas especial és el de la paraula *sar*, que fa el femení en *sarina*.

11.2.3 Les terminacions dels substantius en relació al gènere

Encara que les terminacions dels substantius no nos permeten determinar de manera sistemàtica si el nom en qüestió pertany al gènere masculí o al femení, sí és possible donar unes indicacions generals orientatives:

Són de gènere **masculí**:

- a) Molts substantius primitius (no derivats) que acaben en consonant (*colp, matalaf, pam, ram, canut, embut, solc, fòc, fret, sol...*), principalment els acabats en *-x* (*el tórax, el fax, un índex, el peix, l'eix*), en *-ig* (*el garaig, el despaig, el solfeig, el safareig*), en *-ll* (*el rall, el moll, el bascoll, el soroll, el penjoll, el ball, el tall, pero la pell*) i en *-c* (*el solc, el fòc, el moc, el renoc, el nuc, el cap, el suc, un assucac*).

Predominen els masculins entre els acabats en *-s* (*el dimarts, el cos, el tòc, el mòc, el curs, el pus, un bon arròs, el cafís, el matís, el cas, els algeps, el pols*), pero també n'hi han de femenins, especialment monosil·làbics (*la tòc, la res, la pols*).

En canvi, entre els acabats en *-t* i en *-l* són freqüents els masculins (*el fret, el dèficit, el pit, el mit, el dit; el sol, el pèl, el dol*), pero també els femenins (*la set, la ret, la paret; la mel, la sal*).

- b) La majoria dels substantius primitius acabats en *-e* i en *-o*: *el fege, un arbre, el colze, el polze, el coure, un home, un orgue, el chocolate; el loro, el ferro, el cuiro, el suro, el puro...*
- c) La majoria dels substantius primitius acabats en vocal tònica: *un alacrà, el café, el serró, el sagí, el follí, el torró, el tabú...*
- d) Els substantius derivats per mig de sufixos com ara *-age* (*sequiage, parage, estage, llinage*), *-al* (*palmeral, ullal*), *-ar* (*palmar, melonar, fangar*), *-edre* (*poliedre*) *-gon* (*hexàgon*), *-ici* (*casalici, natalici*), *-il* (*pernil, carril*), *-isme* (*valencianisme, sexisme*), *-lit* (*aerolit*), *-ment* (*cansament, pensament*), *-metro* (*termómetro, nilómetro*), *-ó* (*canaló, puntelló*), *-or* (no en valor abstracte, sino agent: *cursor*), o *scopi* (*microscopi*).

En canvi, són de gènere **femení**:

- a) La majoria de substantius primitius acabats en *-a* àtona: *casa, bossa, fona, alcolla...*
- b) Els substantius primitius acabats en *-ie* (*espècie, série, barbàrie*).
- c) Els substantius derivats per mig de sufixos com ara *-ció* (*mentalisació*), *-ea* (*rapidea, vellea*), *-ície* (*calvície*), *-tat* (*salvetat, criminalitat*), *-tut* (*quietut, exactitut*). També els derivats de sufixos grecs acabats en *-a*: *-àlgia* (*neuràlgia*), *-fàgia* (*aerofàgia*), *-fília* (*valencianofília*), *-fòbia* (*claustrofòbia*), o *-gàmia* (*monogàmia*).

Per una altra banda, els substantius abstractes acabats en *-or* per regla general són de gènere femení (*abrasor, ablamor, claror, gelor...*). Tenim, no obstant, la salvetat de les paraules *amor, sabor, desamor, honor* i *dolor*, consagrades actualment per l'ús com a noms masculins, encara que en la llengua clàssica eren femenins.

Estos noms abstractes femenins formats pel sufix *-or* solen derivar d'un adjectiu:

<i>agre</i>	>	<i>agror</i>
<i>blau</i>	>	<i>blavor</i>
<i>buit</i>	>	<i>buidor</i>
<i>calent</i>	>	<i>calentor</i>
<i>clar</i>	>	<i>claror</i>
<i>dolç</i>	>	<i>dolçor</i>
<i>fosc</i>	>	<i>foscior</i>
<i>llis</i>	>	<i>llisor</i>
<i>lluient</i>	>	<i>lluientor</i>
<i>picant</i>	>	<i>picantor</i>
<i>raspós</i>	>	<i>raspor</i>
<i>tés</i>	>	<i>tesor</i>
<i>vert</i>	>	<i>verdor</i>

Molts d'ells coneixen una forma paralela sinònima creada per mig del sufix *-ea*:

<i>bonico</i>	>	<i>bonicor/boniquea</i>
<i>brau</i>	>	<i>bravor/bravea</i>
<i>cru</i>	>	<i>cruor/cruea</i>
<i>estret</i>	>	<i>estretor/estretea</i>
<i>fi</i>	>	<i>finor/finea</i>
<i>gros</i>	>	<i>grossor/grossea</i>
<i>lleig</i>	>	<i>llejor/llegea</i>
<i>pesat</i>	>	<i>pesantor/pesantea</i>
<i>sec</i>	>	<i>secor/sequea</i>
<i>tendre</i>	>	<i>tendror/tendrea</i>

trist > *tristor/tristea*

11.2.4 Unes atres particularitats del gènere

11.2.4.1 Formes distintes per a gènere distint

Se denominen heterònims els substantius que presenten un radical diferent per a diferenciar el sexe dels sers que designen. En estos casos, per tant, la forma femenina en conte de crear-se a partir de l'arraig masculina, presenta un lexema diferent. És el cas de:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>bou</i>	<i>vaca</i>
<i>cavall</i>	<i>egua</i>
<i>gendre</i>	<i>nora</i>
<i>home</i>	<i>dòna</i>
<i>macho</i>	<i>mula</i>
<i>marit</i>	<i>muller</i>
<i>moltó</i>	<i>ovella</i>
<i>pare</i>	<i>mare</i>
<i>ruc</i>	<i>somera</i>
<i>porc</i>	<i>bacona</i> ¹¹⁴

11.2.4.2 Formes iguals per a gènere distint

Els substantius epicens són aquells substantius referits a sers vius que presenten un únic gènere gramatical, masculí (*cocodril, mosquit, fardacho*) o femení (*gavina, palmera, serp*) per a referir-se tant als individus de sexe masculí com als de sexe femení. És dir, que són substantius que no diferencien el sexe de l'individu de l'espècie o classe que designen.

Per eixemple, la paraula *formiga* és de gènere femení pero usem eixa mateixa forma per a designar tant una formiga mascle com una formiga femella. Els casos més

¹¹⁴ Encara que són possibles les formes *porca* i *bacó*, se produïx habitualment la restricció de *porc* per al mascle i *bacona* per a la femella.

habituals són els noms d'animals i plantes, encara que també s'inclouen noms referits a persones (*personage, víctima...*).

Si necessitem distingir el sexe en animals i plantes, ho farem posponent les paraules “mascle” o “femella” segons el cas, sense que varie el gènere dels especificadors (artícles, demostratius, etc.). Per a les persones podem amprar diversos procediments de distinció, com l'especificació per mig dels adjectius “masculí” i “femení”:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>un calamar mascle</i>	<i>un calamar femella</i>
<i>un esturç mascle</i>	<i>un esturç femella</i>
<i>un mosquit mascle</i>	<i>un mosquit femella</i>
<i>un personage masculí</i>	<i>un personage femení</i>
<i>una gavina mascle</i>	<i>una gavina femella</i>
<i>una pantera mascle</i>	<i>una pantera femella</i>

11.2.4.3 Canvis de significat

Alguns substantius canvien de significat segons el gènere (masculí o femení) que prenguen. Són substantius homògrafs que es distinguen únicament per mig dels especificadors que els acompanyen. Alguns exemples de canvis de significat segons el gènere del substantiu són:

el canal (banda de freqüència de televisió) / *la canal* (conducte per a on transcorre l'aigua)

el clau (tacha o dent) / *la clau* (instrument per a obrir o tancar portes)

el còlera (malaltia, passa, epidèmia) / *la còlera* (ira, furor)

el coma (pèrdua de consciència) / *la coma* (signe de puntuació)

un editorial (artíclel d'opinió) / *una editorial* (empresa dedicada a l'edició)

el fi (propòsit, finalitat) / *la fi* (acabament, final)

un orde (disposició adequada de les coses) / *una orde* (manament, imperi)

el part (acte de parir) / *la part* (porció)

el pols (glatit de la sanc) / *la pols* (partícules de terra)

el post (lloc ocupat per tropes militars) / *la post* (peça de fusta)

el pudor (sentiment) / *la pudor* (mala olor)

el vall (excavació que rodeja una fortalesa) / *la vall* (accident geogràfic)

el vocal (càrrec d'una persona que té veu en una assemblea) / *la vocal* (lletra)

L'oposició de gènere pot anar acompanyada de diversos matisos semàntics secundaris de diferent naturalesa, com ara la variació conceptual de la grandària. En estos casos el masculí sol indicar l'element menor (*un sac/una saca, un anell/una anella, un plat/una plata*), encara que també pot indicar el de major grandària (*barco/barca*).

En ocasions el nom masculí és més abstracte, mentres que el femení senyala un terme més concret o específic, o be un resultat del masculí (*balanç/balança; crit, crida*). El terme femení pot tindre valor col·lectiu front al seu corresponent masculí, que és individual (*la policia/el policia*).

En oposicions de gènere com l'anterior entre un nom de persona i un altre no animat és freqüent que el nom de cosa indique un lloc o instrument, front al de persona, que senyala el sexe de l'individu (*el costurer/la costurera; el cocher/la cochera*). En qualsevol cas convé remarcar que totes estes oposicions semàntiques són asistemàtiques i, per tant, no predictibles.

Correspon més pròpiament a l'àmbit de la morfologia derivativa la formació de substantius masculins a partir de radicals femenins per mig de sufixos. Convé notar, no obstant, que un grapat de masculins derivats per mig del sufix *-ó* indiquen un objecte de grandària menor que el primitiu femení:

FEMENÍ	MASCULÍ
<i>una caixa</i>	<i>un caixó</i>
<i>una finestra</i>	<i>un finestró</i>
<i>una garrafa</i>	<i>un garrafó</i>
<i>una guitarra</i>	<i>un guitarró</i>
<i>una marraixa</i>	<i>un marraixó</i>
<i>una tomata</i>	<i>un tomató</i>

11.2.4.4 *Masculí obtingut del femení*

Hi ha una sèrie de substantius masculins formats sobre un femení per mig del sufix –*ot*, que substituïx la terminació femenina:

abella, abegot

perdiu, perdigot

rabosa, rabosot

A diferència dels exemples anteriors, a voltes la forma acabada en –*ot* no indica un individu de sexe masculí, sino que fa variar el significat de la forma femenina primitiva:

abella, abellot (augmentatiu d'abella)

barca, barquetot (embarcació gran que s'usa en l'Albufera de València)

barra, barrot (barra grossa de fusta o ferro en diferents usos)

botifarra, botifarrot (classe de botifarra)

cadira, cadirot (cadira grossa, en braços i molt còmoda)

canya, canyot (canya de la dacsera)

capa, capot (capa en mànegues)

correja, correjot (correja ampla de les cavalleries)

cuixa, cuixot (pernil)

cullera, cullerot (cullera gran que servix per a escudellar)

fraula, fraulot (fraula gran d'orige americà)

gabella, gabellot (persona que administra una gabella)

illa, illot (illa de poca extensió i despoblada)

mànega, manegot (mànega postiça que protegix les mànegues de la roba)

porra, porrot (ballador de danses tradicionals que usa una porra en el seu ball)

11.2.4.5 *Substantius de gènere ambigu*

Uns pocs substantius referits a ser inanimats admeten tant el gènere masculí com el femení per a designar la mateixa entitat: *els arts/les arts; el senyal/la senyal; el corrent/la corrent*.

No és desconegut del tot l'ús del nom *costum* com a masculí (*el costum*), d'acort en la llengua antiga, pero actualment s'ampra de manera uniforme com a femení (*la costum*). També són més amprats en el gènere femení que en el masculí clàssic els noms *senyal* i *corrent*.

Quan el substantiu *dia* adopta la forma de plural (*dies*) coneix, junt a l'ús general masculí (*els dies, estos dies, alguns dies*) un us alternatiu com a femení (*les dies, estes dies, algunes dies*), possiblement perque la terminació d'este substantiu en plural coincidix en la terminació per a la formació del femení plural (-es). En singular el masculí és l'única forma possible (*el dia, este dia, algun dia*).

A diferència d'unes atres llengües com el català i el castellà, en valencià, tant modern com clàssic, el substantiu *mar* no és de gènere ambigu, sino exclusivament femení, com en francès, occità o mallorquí: *mar tranquila, la mar, mar Mediterrànea...*

11.2.4.6 Adjectius invariables

Existix una sèrie d'adjectius que no distingüixen la forma femenina de la masculina. Són, per tant, invariables en quant al gènere. Com a norma general podem dir que són invariables:

a) Molts adjectius acabats en *-al, -ant, -ar, -el, -ent, i -il*:

MASCULÍ	FEMENÍ
<i>un resultat fatal</i>	<i>una nota fatal</i>
<i>un assunt fascinant</i>	<i>una novela fascinant</i>
<i>un mal articular</i>	<i>una recialla articular</i>
<i>un home cruel</i>	<i>una dona cruel</i>
<i>un bàlsem potent</i>	<i>una cassalla potent</i>
<i>un batistot infantil</i>	<i>una potra infantil</i>

No obstant, també hi han adjectius acabats en estes terminacions que afigen una *-a* en femení: *mal/mala, comboyant/comboyanta, sant/santa, cult/culta, avar/avara, clar/clara, rar/rara; paralel/ paralela, calent/calenta, coent/coenta, foll/folla, jagant/jaganta, lluent/lluenta, quint/quinta, tranquil/tranquilla*.

b) També són invariables els adjectius acabats en les terminacions procedents del comparatiu llatí (*-ior, -or*):

<i>MASCULÍ</i>	<i>FEMENÍ</i>
<i>un anàlisi ulterior</i>	<i>una explicació ulterior</i>
<i>un assunt exterior</i>	<i>una habitació exterior</i>
<i>un colege major</i>	<i>una vivenda major</i>

c) Els adjectius acabats en *-a* àtona: *agrícola, croata, indígena...*

Respecte dels adjectius acabats en *-e* àtona, són invariables:

- Alguns adjectius acabats en consonant + *re* (*alegre, célebre, lúgubre, unimembre, rupestre, pedestre, ilustre, mediocre*), pero també en tenim molts en flexió de gènere (*neutre/neutra, pobre/pobra, aspre/aspra, negre/negra, tendre/tendra, destre/destra*).
- Els adjectius acabats en *-ble* (*amable, llavable, sensible, temible...*). En canvi, són variables els acabats en *-gne, -cte* i *-pte*: *benigne/benigna, digne/digna; correcte/correcta, exacte/exacta; apte/apte, abrupte/abrupta*.
- Els adjectius en els que la *-e* final forma part de les terminacions gregues o llatines *-angul* (*triàngul, acutàngul*), *-ense* (*castrense, circense*), *-oide* (*humanoide*), *-forme* (*conforme, uniforme*), *-lingüe* (*monolingüe, bilingüe*).
- Molts en els que la *-e* va precedida per unes atres terminacions (*lliure, quàdruple, salvatge, simple, enorme, verge, tènue, perenne...*), pero no tots: *ample/ampla*.

Finalment, hi han també uns atres adjectius invariables de terminació diversa com ara: *afí, àrap, breu, gran, greu, hindú, lleu, mat, miop, púber, suau, sublim...*

11.2.4.7 Els colors

Com a normal general els adjectius de colors concorden en gènere i número en el substantiu al qual acompanyen, llevat d'alguns com *rosa, marró, violeta* o *lila*, que únicament concorden en número:

un coche gris / una habitació grisa

uns calcetins blaus / unes calces blaves

Pero:

un nino rosa / unes camisetes roses

En el cas de que el color estiga matisat per un atre adjectiu, aquell se manté invariable:

unes sabates blau cel

uns llançols gris cendra

11.2.5 El femení plural

Segons dicta la regla general, el femení plural dels noms es forma substituint la terminació *-a* del femení per una *-e*, i afegint la *-s* de plural (+ *-es*):

FEMENÍ SINGULAR ACABAT EN -A	FEMENÍ PLURAL ACABAT EN -ES
<i>celosa</i>	<i>celoses</i>
<i>chiqueta</i>	<i>chiquetes</i>
<i>comissària</i>	<i>comissàries</i>
<i>contínua</i>	<i>contínues</i>
<i>deportista</i>	<i>deportistes</i>
<i>enfermera</i>	<i>enfermeres</i>
<i>faenera</i>	<i>faeneres</i>
<i>llaugera</i>	<i>llaugeres</i>
<i>viuda</i>	<i>viudes</i>
<i>yaya</i>	<i>yayes</i>

En ocasions, la *-e* del femení s'opon o be a un morf zero (Ø) del masculí plural o be a un morf *-o*:

absort > absorts > absortes

malalt > malalts > malaltes

convers > conversos > converses

apegadiç > apegadiços > apegadices

No obstant, la *-e* no sempre és indicativa d'un morfema de gènere femení en el plural, puix en paraules com: *cafres*, *acres*, *alumnes*, *marxistes*... coincidixen la forma masculina i femenina. En estos casos hem de recórrer als modificadors directes com l'article o el demostratiu per a saber quin és el gènere de la paraula en qüestió.

S'ha de tindre en conte que en alguns casos, quan se forma el femení plural i es substituïx la terminació *-a* del singular per la *-e* és possible que la consonant que precedia la terminació haja de canviar-se obedint les normes ortogràfiques. Estes modificacions se realisen en la finalitat de mantindre el sò de la paraula original en la paraula derivada:

alfàbega, alfàbegues

carrasca, carrasques

intermija, intermigues

quebraça, quebraces

11.2.5.1. Paraules que afigen -s

Un gran número de substantius els radicals dels quals són femenins fan el plural afegint simplement una *-s* (sense un altre morf):

perdiu, perdius

olor, olors

blavor, blavors

torre, torres

pendent, pendents

em, ems

mitat, mitats

Són, llevat de casos com *actriu* i *motriu*, noms que no s'han format sobre un masculí.

11.2.5.2 Paraules invariables en femení

Hi ha algunes formes que a soles tenen, morfològicament parlant, variació de número, puix són invariables (tenen la mateixa forma) en el gènere:

breu (masculí i femení singular), *breus* (masculí i femení plural)

greu (masculí i femení singular), *greus* (masculí i femení plural)

jove (masculí i femení singular), *jóvens* (masculí i femení plural)

11.2.5.3 Femení plural en -ns

Existixen alguns noms femenins que formen el plural afegint la terminació *-ns* al singular:

fi, fins

orde, órdens

verge, vèrgens

11.3 ELS MORFEMES FLEXIUS EN ELS SUBSTANTIUS I ADJECTIUS: EL NÚMERO

11.3.1. Concepte de número

El número es definix com una propietat gramatical del substantiu que opon, per mig d'uns morfemes, una forma singular a una altra plural. El número reflectix si el substantiu (o, en el seu cas, el pronom) remet a un referent únic en una situació determinada (singular) o, al contrari, remet a més d'un ser o cosa en una situació concreta (plural).

Per eixemple, en *Els hòmens entraren en casa en les sabates brutes* el substantiu *hòmens* adopta la forma de plural i nos indica que en eixa situació concreta la quantitat denotada pel substantiu *home* és superior a l'unitat, és dir, que entrà més d'un home a la casa.

A diferència del gènere, el número no és una propietat inherent al substantiu, de manera que mentres el terme *llançol* és de gènere masculí independentment de qualsevol situació comunicativa, el seu número serà singular o plural depenent del discurs. En *Estos chiquets no mengen prou* és el determinant demostratiu *estos* el que actualisa al substantiu *chiquets* en plural en eixa situació concreta.

Per tant, el número també està present en determinats i quantificadors, que són els que permeten actualisar la quantitat d'un substantiu en una situació particular, provocant que vaja en singular o en plural.

Finalment, el número apareix també en l'adjectiu i el verp, els quals, quan són variables, se llimiten a reflectir el número d'un substantiu per mig de la concordança. Aixina, en *Els chiquets, desmayats, berenaren pa en formage* l'adjectiu *desmayats* i el verp *berenaren* van en plural perque el núcleu del sintagma nominal subjecte, *chiquets*, és plural.

La llengua valenciana marca el terme plural del noms (substantius i adjectius) front al singular, que és el número no marcat. La marca de plural és generalment una *-s*, mentres que el singular tindrà el \emptyset com a morf de número, és dir, que no presenta ninguna terminació particular que l'identifica com a singular.

11.3.2 Regles per a la formació del plural en substantius i adjectius

11.3.2.1 Regla general

Com a norma general direm que el plural se forma afegint una –s al singular:

assunt, assunts

còdic, còdics

femater, fematers

llépol, llépols

ciri, ciris

cine, cines

misto, mistos

11.3.2.2 Paraules acabades en vocal tònica

Aquells noms que acaben en vocal tònica afigen al singular la terminació –ns.¹¹⁵ La -n- que apareix en el plural és en molts casos etimològica i sol aparèixer també en les paraules derivades:

galfí, galfins (galfinet, galfinada)

destí, destins (destinatari, destinació)

alacrà, alacrans (alacranera)

milló, millons (millionari, millonada)

americà, americans (americanisme, americanisar)

ple, plens (plenitut)

S'exceptuen els noms de les lletres i de les notes musicals, que fan el plural afegint únicament una -s:

Les as i les tes del teu text no s'entenen: has de millorar la caligrafia.

Els fas i els mis d'este compàs els has de fer sostenguts.

¹¹⁵ Hem de tindre en conte que *vosté* no és un substantiu, sino un pronom. Encara que acaba en –e tònica el seu plural general és *vostés*, mentres que la forma *vostens* és dialectal i no recomanable en la llengua estàndart.

També fan el plural en *-s* un número considerable de substantius acabats en vocal tònica, en general (pero no sempre) d'orige estranger:

*bambús, bebés, calés, champús, clichés, colibrís, crus, esquís, fes, gigolós, grisús, hindús, iglús, maharajàs, menús, mercés, nus, platós, purés, tatús, tés, tissús...*¹¹⁶

11.3.2.3 Paraules acabades en *-e* àtona

Normalment els noms acabats en *-e* àtona fan el plural afegint una *-s*, segons la regla general (*pares, mares, tigres...*). No obstant, hi ha una sèrie de paraules acabades en *-e* àtona, que fan el plural en *-ns*. En estos casos el plural transforma la paraula en plana i du accent. La *-n* que apareix en estos plurals és clàssica i etimològica:

<i>argue/àrguens</i>	<i>home/hòmens</i>	<i>orde/órdens</i>	<i>rave/ràvens</i>
<i>ase/àsens</i>	<i>image/imàgens</i>	<i>orfe/òrfens</i>	<i>tave/tàvens</i>
<i>cofre/còfrens</i>	<i>jove/jóvens</i>	<i>orgue/òrguens</i>	<i>terme/térmens</i>
<i>cove/còvens</i>	<i>marge/màrgens</i>	<i>orige/orígens</i>	<i>verge/vèrgens</i>

11.3.2.4 Paraules acabades en *-a* àtona

Si el singular acaba en *-a* àtona, el plural substituïx esta vocal per la terminació *-es*:

taula, taules

arena, arenes

palometa, palometes

lleixa, lleixes

vesprada, vesprades

En cas de que la *-a* final del singular vaja precedida per les grafies *-c*, *-ç*, *-g*, *-j*, *-qu*, *-gu* haurem d'aplicar les oportunes modificacions ortogràfiques per a mantindre el sò originari en el plural.

Escriurem, per tant, respectivament, en el plural: *-ques*, *-ces*, *-gues*, *-ges*, *-qües*, i *-gües*. Per eixemple:

¹¹⁶ No obstant, encara que els noms *café* i *sofà* són d'orige estranger, s'han adaptat a la regla general de formació del plural de les paraules acabades en vocal tònica i tenen com a formes generals els plurals *cafens* i *sofans*, respectivament. Esta *-n-* reapareix en els derivats: *cafenet*, *sofanot...*

<i>-ca > -ques</i>	<i>época, époques</i>
<i>-ça > -ces</i>	<i>fogaça, fogaces</i>
<i>-ga > -gues</i>	<i>folga, folgues</i>
<i>-ja > -ges</i>	<i>llonja, llonges</i>
<i>-qua > -qües</i>	<i>pasqua, pasqües</i>
<i>-gua > -gües</i>	<i>llengua, llengües</i>

11.3.2.5 Paraules acabades en diftonc

Aquelles paraules que acaben en diftonc segueixen la regla general afegint una *-s* a la forma singular:

anou, anous

blau, blaus

estiu, estius

rei, reis

aéreu, aéreus

La paraula *rei* té, a banda del plural normatiu *reis*, la forma *reixos*, que únicament és adequada quan se referix als personages nadalencs:

Els reis migevals tenien tots els poders.

Els reixos m'han dut molts joguets.

11.3.2.6 Paraules acabades en -ix

Els noms acabats en *-ix* en sò de [iʃ] formen el plural afegint la terminació *-os*:

baix, baixos

eix, eixos

antoix, antoixos

dibuix, dibuixos

No obstant, el terme *balaix* coneix tant el plural *balaixos* com *balaixs*.

11.3.2.7 Paraules acabades en *-x*

Els noms acabats en *-x* (en sò de [ks]) fan el plural en *-os* si són paraules polisílables agudes:

anex, anexos

afix, afixos

ortodox, ortodoxos

Si són monosílaps tendixen a fer també el plural en *-os* (*lax/laxos, lux/luxos*), encara que també existix algun plural en *-s* (*fax/faxs*).

En canvi, si són paraules planes prenen només una *-s* per a formar el plural. En este cas, fonèticament no hi ha diferència, pero morfològicament i ortogràfica, sí:

índex, índexs

apèndix, apèndixs

tórax, tóraxs

còdex, còdexs

dúplex, dúplexs

La forma *artífex* accepta tant una formació del plural com l'atra: *artífexs/artífexos*.

11.3.2.8 Paraules acabades en *-ig/-g*

Les paraules que acaben en *-ig/-g* admeten una doble formació per al plural: substituint la terminació per *-jos* o be afegint una *-s* al singular. Esta segona formació del plural és d'us lliterari i el llenguatge oral ha preferit utilitzar la primera forma. No obstant, són correctes les dos:

aleteig>aletejos/aleteigs

garaig>garajos/garaigs

raig>rajós/raigs

bateig>batejos/bateigs

estoig>estojos/estoigs

enuig>enujos/enuigs

La forma *bolig* únicament té un plural en *-j-*: *bolijos*.

Existixen unes poques paraules que acaben en *-ig* i fan el plural canviant el dígraf per la terminació *-chos* o afegint la *-s*. Com en el cas anterior, les dos formes són correctes:

despaig > *despaigs/despachos*

empaig > *empaigs/empachos*

gavaig > *gavaigs/gavachos*

cartuig > *cartuigs/cartuchos*

escabeig > *escabeigs/escabechos*

L'estrangerisme *sàndwich* és una excepció i fa el plural afegint una *-s*: *sàndwichs*.

11.3.2.9 Paraules acabades en *-ç*

Les paraules que acaben en *-ç* formen el plural afegint la terminació *-os* al singular:

abraç/abraços

balanç/balanços

fugaç/fugaços

llaç/llaços

esturç/esturços

divorç/divorços

paniç/paniços

S'ajusten ad esta norma els sufixos aumentatius o despectius valencians *-aç*, *-uç*, i el sufix *-iç*, que sol indicar característica:

cudolaç > *cudolaços*

flacuç > *flacuços*

movediç > *movediços*

Són excepcions els noms *calç* i *falç*, que fan *calços* i *falços*, de manera que no diferencien fonèticament entre el singular i el plural.

En la paraula *romanç* se produïx una especialització dels dos plurals que té la paraula, de modo que *romanços* se referix a les llengües d'orige llatí, mentres que *romanços* té el sentit de conte, història o composició poètica.

11.3.2.10 Paraules acabades en els grups consonàntics *-sc, -sp, -st, -xt*

Les paraules que acaben en estos grups consonàntics segueixen la norma general de formació de plural i afigen simplement una *-s*:¹¹⁷

arabesc, arabescs

burlesc, burlesc

cresp, cresps

risp, risps

degast, desgasts

just, justs

bisext, bisexts

mixt, mixts

text, texts

morisc, moriscs

impost, impostos

presupost, presuposts

refresc, refrescs

vist, vists

11.3.2.11 Paraules acabades en *-s*

En el cas de les paraules acabades en *-s* s'afeg la terminació *-os* a la forma singular. El comportament de la *-s* del singular pot ser el de duplicar o no la *s* en el moment de fer el plural. Encara que no es pot donar una regla única intentarem oferir algunes orientacions, tenint en conte sempre que hi hauran excepcions:

- a) Les paraules acabades en *-as/-às* dupliquen en general la *s* al fer el plural (*nassos, passos, alfarrassos...*). Excepte:

as, asos

cas, casos

domàs, domasos

envàs, envasos

¹¹⁷ Han d'evitar-se, puix, formes com **presupostos, refrescos, textos, justos, vistos...* que, encara que introduïdes contemporàneament per castellanisme o catalanisme, són estranyes al valencià.

gas, gasos *mas, masos*

ocàs, ocasos *ras, rasos*

vas, vasos

- b) Les paraules acabades en *–és* faran el plural duplicant la *s*, llevat dels participis, els adjectius verbals i els gentilicis (que es formen en *–és* com a desinència verbal o sufix), además de certes paraules com *mesos, pesos, tresos*:

accés, accessos

espés, espessos

obsés, obsessos

Pero:

atés, atesos

imprés, impresos

portugués, portugueses

- c) Les paraules acabades en *–ís* en sa majoria fan el plural en una única *s*. No obstant, existixen excepcions:

anís, anisos *compromís, compromisos*

imprecís, imprecisos *matís, matisos*

pis, pisos

Pero:

comís, comissos *insumís, insumissos*

suís, suïssos *tapís, tapissos*

- d) Les paraules acabades en *–ós/-òs* fan generalment el plural duplicant la *s*: *gossos, rossos, arrossos, mossos, alficossos, redossos*.

No obstant, fan el plural en una *s* els derivats d'un sufix en *–ós* (*cremosos, estudiosos, fangosos, abundosos, queferosos...*), els participis de *cloure* i derivats (*closos, exclosos, inclosos...*) i unes atres paraules com *dos* (*dosos*), *espòs* (*esposos*) i *repòs* (*reposos*).

- e) Les paraules acabades en *–us/–ús* fan generalment el plural en *s* simple, pero existixen excepcions, com *rus, russos*:

autobús, autobusos

us, usos

abús, abusos

obtús, obtusos

plus, plusos

difús, difusos

11.3.2.12 Paraules acabades en consonant + s

Les paraules acabades en consonant + -s fan el plural afegint la terminació –os:

impuls/impulsos

advers/adversos

indefens/indefensos

Hem d'exceptuar dins d'este grup les paraules *algeps*, *pols* (partícules diminutes), *temps*, *urbs* o *bíceps* que són invariables i fan el plural canviant el número de l'artícul.

11.3.3 Paraules invariables

Hi ha alguns casos en els quals el singular i el plural són iguals i es determina el número per mig dels artícles, demostratius o adjectius que els acompanyen. Són els casos de:

a) Els dies de la semana que acaben en –s:

el dilluns (els dilluns), el dimarts (els dimarts), etc. En canvi, *dissabte* i *dumenge* fan *dissabtes* i *dumenges*.

Els plurals *dillunsos*, *dimartsos* i *dijoussos* són vulgarismes i s'han d'evitar en un nivell estàndart.

b) Paraules acabades en vocal àtona + -s com:

acròpolis, àngelus, atles, cactus, càries, crisis, cutis, eucaliptus, génesis, llapis, mecenes, necròpolis, oasis, pàncrees, pelvis, piscolavis, virus...

c) Algunes paraules monosílables acabades en -s:

la mus (les mus), el pus (els pus), el lis (els lis), la tós (les tós), el bis (els bis), el temps (els temps).

d) Paraules compostes el segon constituent de les quals està ya en plural:

el calfallits / els calfallits

el llavaplats / els llavaplats

el posagots / els posagots

l'antimissils / els antimissils

l'espantallops / els espantallops

Deu observar-se que quan el terme considerat té un us lexicalisat com a substantiu i no es cita entre cometes, forma el plural com els demés substantius, independentment de la seua categoria gramatical originària:

*No entenc els **perqués** d'est assunt.*

*Obtingué trenta **sís** i dos **nos** en la votació.*

*Li posà molts **peros** a la proposta de Donís.*

Qualsevol paraula, frase o seqüència quan és objecte de cita o de reflexió llingüística se comporta com un substantiu i admet determinants i quantificadors:

*Ya estic fart de **tants** “**perdona'm, per favor**”: manco raons i més fets.*

11.3.4 Substantius defectius

Hi ha una sèrie de substantius que no tenen flexió de número i s'usen, be únicament en singular, be únicament en plural. Encara que en est últim cas en ocasions poden tindre entrada en el diccionari en singular, el seu us habitual és plural.

Alguns dels singulars defectius més importants són: *caos, frenesí, gentola, manà, paciència, salut*, i els noms d'algunes malalties com *malària, pallola, pigota* o *tifus*.

Algunes de les paraules més habituals usades normalment en plural són: *afores, agranadures, alicates, almoixàvenes, almordaces, anals, angines, beceroles, birles, calces, cascàrries, corruixes, cosquerelles, dimontres, escacs, exèquies, honoraris, noces, pantalons, paperes, picorettes, postres, samugues, tisoires, ulleres...*

11.3.5 Canvis semàntics i de categoria

Igual que en la distinció masculí-femení, el canvi del número en determinades paraules pot implicar un canvi semàntic o inclús de categoria de la paraula. En estos casos el singular tendix a expressar l'individu, l'unitat, el producte o tendix a ser un adjectiu, mentres que la forma plural sol usar-se com a substantiu i expressa normalment la família o el grup.

Este fenomen ocorre en espècies animals, vegetals, productes químics, substàncies, doctrines, famílies, disciplines científiques, etc.:

mustèlit (individu), *mustèlits* (família de l'espècie)

borbó (individu), *borbons* (dinastia)

geografia (matèria), *geografies* (branques de la geografia, política, física, etc.)

Per un altre costat, se produïx un canvi semàntic en moltes paraules quan se modifica el seu número. Aixina trobem casos com:

la medicina (ciència) / *les medicines* (medicaments)

l'història (disciplina) / *les històries* (les narracions, les contalles)

el coneiximent (sentit comú, trellat) / *els coneiximents* (cultura personal, saber)